

ГЕРМЕНЕВТИЧНА МЕТОДОЛОГІЯ В ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ ЦІЛІСНОСТІ

Для исследования проблемы целостности личности используется герменевтический подход. Обоснована важность понимания и истолкования категорий «андрогинность» и «целостность». Проанализованы категории «целостность» и «андрогинность» через понятия «часть» и «целое». Определено, что андрогинность есть частью целостности, ее кульминацией по принципу голограммы: в микрокосме отображен макрокосм.

Ключевые слова: герменевтика, целостность, андрогинность, личность, бытие.

Для дослідження проблеми цілісності особистості використано герменевтичний підхід. Обґрунтовано важливість розуміння й тлумачення категорій «андрогінність» і «цілісність». Проаналізовано категорії «цілісність» і «андрогінність» через поняття «частина» і «ціле». З'ясовано, що андрогінність є частиною цілісності, її кульмінацією за принципом голограми: у мікркосмі відображений макрокосм.

Ключові слова: герменевтика, цілісність, андрогінність, особистість, буття.

Hermeneutical approach, which includes the principle of integrity, is used to investigate the problem of personality integrity. The importance of understanding and interpretation of categories "androgynism" and "integrity" is explained. Categories "integrity" and "androgynism" are analysed through the concepts of "the part" and "the whole". It is found out that androgynism is a part of integrity, its culmination according to the principle of hologram: microcosm reflects macrocosm.

Keywords: hermeneutics, integrity, androgynism, personality, being.

У сучасному світі чи не найважливіше питання – пошук сенсу буття, а саме його наповнення, цілісного буття особистості, а тому й віднайдення спільної мови між людьми, розуміння один одного й здатність до компромісу, що й задає **актуальність цієї проблеми**. Кожна соціальна, національна, професійна група має власний мікроклімат, стереотип мислення й поведінки. Люди, об'єднані в певну групу, мають про щось говорити між собою. Герменевтика, тобто теорія (точніше – сам процес) інтерпретації, покликана вирішувати загальні проблеми комунікації, знаходячи спільний ґрунт для розмови, обміну думок, розуміння проблеми в межах колективу, групи. **Метою статті** є більш повне розуміння й усвідомлення проблеми цілісності особистості, з використанням при цьому методу герменевтики.

Викладення основного матеріалу. Герменевтика – мистецтво й теорія тлумачення текстів. У цьому своєму значенні герменевтика відома вже з Античності. Твори Гомера й Гесіода, на які спиралася антична філософія у своєму виникненні, мали потребу в тлумаченні. І твори власне античних філософів нерідко теж вимагали тлумачення для кращого їхнього розуміння. Герменевтика завжди потрібна там, де зміст висловлення мовби прихований від безпосереднього бачення, зашифрований і тому має потребу в роз'ясненні, тлумаченні. Широке застосування в цьому своєму

значенні герменевтика одержує в середньовічній філософії, тому що багато проблем і підходів до їхнього розв'язання були породжені різним тлумаченням біблійних догматів. Біблія, на думку більшості теологів, має потребу в тлумаченні, її не можна розуміти буквально. Середньовічна схоластика по своїй суті зводиться до тлумачення Біблії й інших канонічних джерел. Тому ми маємо право заявити, що вся середньовічна філософія якоюсь мірою герменевтична. Але герменевтика, як особливий метод пізнання гуманітарних наук, як особливий напрямок у філософії, виникає значно пізніше, особливо в історичній науці, тому, що її об'єкт опосередкований мовою, текстом. Якщо природознавство, природничі науки мають справу з явищами природи і їхнє завдання полягає в тому, щоб пояснити природні процеси, знайти загальні зв'язки, закономірності, то науки про дух (гуманітарні науки), історична наука мають справу з історичною дійсністю не безпосередньо, а через фіксацію її в мові, у тексті. Тому В. Дільтей (1833–1911) – представник філософії життя – трактує герменевтику як «мистецтво розуміння письмово фіксованих життєвих проявів». Вивчення культури, соціальних явищ можливе як розуміння й тлумачення. Але розуміння можливе як результат реконструкції змісту тексту, що спирається на тлумачення. Процедура, методика розуміння повинна спиратися на деякі правила. По-перше, вона вимагає відповідності реконструкції погляду автора. По-друге, ми повинні виходити з автономності, цілісності тексту, із чого випливає необхідність введення принципу герменевтичного кола: зміст цілого може бути прояснений через розуміння змісту його складників, але, своєю чергою, зміст окремих частин може бути зрозумілий, тільки виходячи з єдності цілого. По-третє, для розуміння змісту чужого тексту, що прийшов із минулого, потрібно враховувати правило актуальності розуміння, сутність якого полягає в тому, що дослідник не може цілком усунути суб'єктивний момент, він повинний зіставляти зміст автора тексту з «духовним горизонтом» своєї епохи, власною позицією. Тільки в такому випадку можна говорити про істинність у науках про дух і духовний світ.

Становлення герменевтики не тільки як методу пізнання гуманітарних наук, але і як особливого напряму у філософії XX ст. пов'язане насамперед з ім'ям німецького філософа Ханса Георга Гадамера (1900–2002), учня Мартіна Гайдеггера. М. Гайдеггер здійснив на Г. Гадамера дуже великий вплив, утім, як і засновник феноменології Е. Гуссерль. Основи герменевтики як загальної теорії розуміння були закладені Ф. Шлейермахером (1786–1834), який виділив у тексті предметно-змістовний та індивідуально-особистісний аспекти. Головне в герменевтиці, як вважав Ф. Шлейермахер, зрозуміти не предметний зміст, виражений у думці, а самих мислячих індивідів, що створили той чи інший текст. Останній аспект отримав назву виразного й довгі роки був окремим предметом розуміння й тлумачення. Будучи протестантським теологом, Ф. Шлейермахер багато працював над проблемами тлумачення Біблії та був знайомий із різними прийомами інтерпретації юридичних, історичних, філологічних, міфологічних, філософських і релігійних текстів. Ф. Шлейермахер поставив перед собою завдання об'єднати різні герменевтичні прийоми в одну загальну методику, описати процес *розуміння* взагалі, незалежно від того, про розуміння якого тексту йдеться. Тому він називав герменевтику

універсальною (застосовною для будь-яких текстів). Кожний процес розуміння підпорядковується одним і тим же принципам герменевтичного кола й діалогу. Ці принципи описують структуру будь-якого процесу розуміння. Практично всі пізніші представники герменевтики слідом за Ф. Шлейєрмахером, розглядаючи структуру розуміння, розвивають принципи герменевтичного кола й діалогу. Учений вважав, що головна мета порозуміння в тому, щоб зрозуміти автора тексту.

Г. Гадамер у своїх основних творах «Діалектична етика Платона», «Гете і філософія», «Істина і метод», «Діалектика Гегеля», «Діалог і діалектика», «Гайдеггерівський шлях», «Похвала теорії» та ін. піддає критиці методологізм наук про дух і надає герменевтиці універсального характеру. Визначальну підставу герменевтичного феномена Г. Гадамер убачає в скінченності людського існування. Учений протиставляє теоретичному пізнанню поняття досвіду; виходячи з поняття есхатологічності, важливим є саме розуміння, особливим є значення передструктурного розуміння для герменевтичного процесу. Аналізуючи герменевтичну ситуацію, індикацію її Г. Гадамер називає дієво-історичною свідомістю.

Розуміння – це центральне поняття герменевтики. Процес розуміння найчастіше описується як рух герменевтичним колом. Рух герменевтичним колом від цілого до частини й навпаки поданий як процес розуміння тексту. Низка герменевтичних концепцій (Ф. Шлейєрмахер, В. Дільтей) вважають розуміння інтуїтивним осягненням смислу тексту, відчуття й переживання його. Цей процес вимагає уяви, емоційної напруги, здібностей. Філософська герменевтика є незмінним партнером у розмові, навіть і своїми спеціальними галузями герменевтичної методології, про що свідчить праця «Герменевтика і діалектика», у якій висвітлено широкий спектр герменевтичної проблематики. Більш глибоке тлумачення тексту полягає в розкритті суті того чи іншого терміна. Різновиди герменевтики досліджують П. Рікер, Е. Бетті, Е. Корен, Ю. Габермас. Отже, у самій герменевтиці вже закладено принцип цілісності.

Використовуючи герменевтичний підхід, намагаємося глибше зрозуміти феномен андрогінізму як цілісності людини. Автор впливово може передати через свою власну форму тексту лише той досвід, який він пережив сам. Якщо дійсно явище андрогінізму як цілісності людини пережите самим автором (маємо на увазі, деякою мірою), то через форму тексту передано розуміння, зміст понять «андрогінізм», «цілісність». Мова є носієм розуміння, тлумачення мови як «гри, що втягує в себе гравців». Що ж означає цілісність? *Цілісність – це гармонія всіх рівнів людини, їхня узгодженість, а також гармонія внутрішніх планів, відсутність конфлікту між духовним і фізичним, інтелектуальним і емоційним.* Природа людини фрагментарна, роздібнена, але духовна сутність людини прагне до єдиного, до цілого. Бажання цілісності є рухом еволюції особистості. Нагадаємо слова Арістотеля: «Усе Єдине, Ціле, Благе». Кожна людина має в собі енергії волі, розуму, душевності (серця як духовного осередку), і якщо вони співпрацюють, вони діють в унісон, тоді проявляється цілісність людини. Людина має фізичне тіло, а тому потреби фізіологічні, має почуття й потребу в задоволенні їх, має бажання, має цілі,

мрії, ідеали і т. п., а тому ієрархія складових людини, їхнє гармонійне співіснування свідчать про цілісність людини. Кожна людина має в собі потік енергій – як чоловічої, так і жіночої. Залежно від того, наскільки гармонійно чи хаотично існують ці енергії у внутрішньому світі людини, настільки вона цілісна. Зовнішній прояв гармонії з собою, світом, іншими людьми є наслідком гармонії внутрішньої, яка є проявом цілісності.

Використовуючи метод герменевтики, спробуємо з'ясувати тотожність чи відмінність понять «андроґінність» і «цілісність». Платон зазначає, що андроґінізм – це стан цілісності, який відновлює в людині богоподібні можливості [8]. То поняття «андроґінність» і «цілісність» тотожні чи відмінні? Вони ніби відтворюють одне одного й переливаються відтінками, щоб виявити всі сутнісні характеристики. *Андроґінність* – поняття філософії статі, яке відображає глибинну екзистенціальну та психологічну гармонію чоловічого й жіночого. *Цілісність* – категорія філософської антропології, яка виражає єдність сутності та існування людини, її цілості, гармонії особистості і світу. *Андроґінізм* – рух, спрямовування до цілісності. «Андроґінізм» – це рух до стану цілісності, а «андроґінність» – певний якісний стан. Поняття «андроґінність» є кульмінацією «цілісності». Важливо зазначити, що цілісність містить у собі повноту всіх якостей і характеристик, у ній немає чоловічого або жіночого, є цілісність особистості. Андроґінність несе в собі чоловічі й жіночі характеристики статі. У той же час андроґінність проявляє максимальну повноту взаємопроникнення чоловічих і жіночих якостей, які знаходять своє відображення саме в цілісності особистості. Можливо, Платон мав на увазі саме таку цілісність, яку втілював і показав у образі андрогіна. Тому «андроґінізм» можна визначити як свідоме саморозгортання цілісності особистості. У цьому процесі людина переживає свій власний катарсис, який стає екзистенціальним, це і є процес андроґінізму. Розкриваючи свою цілісність, особистість створює свою особистісну модель реальності. Тому ми можемо визначити «цілісність» як саморозгортання особистості. Аналізуючи категорію «цілісність» через поняття «частина» і «ціле», можна зазначити: «частина» також є проявом «цілого» й відображає всі його складові за принципом голограми: у мікрокосмі відображений макрокосм. Можна провести уточнення: андроґінність є більш повним і глибиннішим відображенням цілісності особистості.

Тема цілісності й андроґінності була виведена в низку досить важливих філософом-персоналістом М. Бердяєвим. Мислитель зазначає важливість ідеї християнської антропології, яка «ставить та вирішує проблему безсмертя людини, що взяте в його цілісності, як безсмертя особистості» [1; 2; 3]. Дійсна любов – це жага втраченої єдності, якщо одна половина знаходить свою втрачену протилежність, людина й пізнає любов – стан, коли «обох охоплює таке дивовижне почуття прихильності, близькості..., що вони дійсно не хочуть розлучатися навіть на короткий час» [1, с. 35–37]. Дослідження природи людини в аспекті її статевого диморфізму завжди було в центрі уваги світової філософії та культурологічної думки. Навряд чи можна знайти більш чи менш великого мислителя, який би не цікавився проблемою статі людини й пов'язаними з цим суперечностями її розвитку. Це було

характерним для всіх етапів розвитку класичної філософської думки й не менш важливе для постнеокласичного етапу, коли доля людського роду перебуває у зв'язку з виживанням людини, модифікаціями її тілесності та її статевих характеристик. Те, що раніше було справою мислителів, діячів літератури й мистецтва, публіцистів і моралістів, нині стало живою темою для мільйонів. Успіхи й небезпека генної інженерії, клонування, змінення статі, нові моделі інтимної поведінки стали предметом гострих дискусій, політичних рішень і потрясінь масової свідомості. Філософська й культурологічна думка немало попрацювала в плані адекватного формулювання цих проблем і пошуку їх вирішення. *Важливим завданням філософської антропології є виправлення від відхилень розуміння цієї проблеми й повернення до відновлення цілісності особистості.* Не можна відновити цілісність людини лише фізично, для цього необхідно пройти екзистенційні виміри більш складних процесів, відтворення гармонії духовного, душевного, фізичного світів. Адже людина не лише фізична істота, вона багатопланова сутність. Тому, розглядаючи проблему лише з рівня статі, ми можемо помилитися. Досить гостро постає необхідність усвідомлення гармонії всіх планів особистості, від фізичного до духовного: єдність духовного, душевного, матеріального світів; становлення цілісності, цілісності світогляду, і як наслідок, особистість стає співтворцем, носієм творчості, краси, гармонії. «Лише духовно-душевна любов, у якій людина перетворюється в дусі, є любов жива, боголюдська» [1, с. 54].

Серед цих проблем гідне місце посідає андрогінність природи людини, її поведінка, про що знали й розмірковували ще в давнину на міфологічному й натуралістичному рівнях. Від космогонічних міфів і діалогів Платона до сучасних постмодерністських дискурсів філософська думка намагалася з'ясувати сутність статевого диморфізму людини та її власної андрогінної природи, простежити це явище як феномен культури суспільства й людини, її майбутнє у світі глобальних проблем і наростального катастрофізму. Правильним є розуміння феномена андрогінізму як можливості прояву якостей божественної сутності в нашому матеріальному, об'єктивованому світі, а не лише як злиття статей. Якщо раніше проблема андрогінізму мала більш теоретичний характер, як аспект цілісної природи людини, розділеної за статевими ознаками й такої, що прагне до встановлення втраченої цілісності, то в ХХІ ст. ситуація досить змінилася. Це пов'язано з тим, що феномени сексуальної й репродуктивної поведінки все більше й більше дистанціюють як у соціокультурному, так і в психологічному відношенні. Наприклад, сучасність поставила деякою мірою остаточну крапку у вигляді можливостей екстрапорального запліднення й клонування людини як позастатевого способу репродукції генома. Сексуальну поведінку розглядають як самостійну форму людської діяльності, зі своїми соціокультурними детермінантами й психологічними мотивами. Ці моменти не можуть розглядатися у відриві від сучасного кризового стану культури, панування в ній «симулякрів» (Ж. Бодрійяр) і невизначених, підмінних щодо дійсності мовних дискурсів. Тим більше, не можна не враховувати перспективи масового змінення статі дорослих людей при тому, що цього не вимагає патологія; ціле спрямування формування статі зародку, розширення масштабів гомосексуальної й трансексуальної

поведінки, можливості «сексуальних війн» ХХІ ст. та інші феномени поведінки й масової свідомості мільйонів. *Саме ці явища свідчать про роздрібнення, розлам людської особистості, замість того, щоб створити, точніше, відновити свою цілісність, цілісність своєї особистості.* Адже по суті своїй людина цілісна, протягом свого життя вона повинна підтвердити це своїм буттям.

Не створення, а роздрібнення свідчить про різні відхилення, які набувають у сучасному світі широких масштабів. Феномен андрогінізму досить часто зводиться до вузьких меж питання лише біологічного існування людини та ще більш різних патологічних аспектів. Під час розгляду цієї проблеми відбувається спроба зрозуміти, що «нормально», а що «патологічно». Ми розглядаємо цю проблему з філософського погляду, тобто світоглядний аспект цієї проблеми, намагаємося усвідомити це питання. Усе це робить надзвичайно актуальною проблему філософсько-антропологічного й культурологічного аналізу андрогінної природи людини, її цілісності як в історичному-порівняльному аспекті, так і в аксіологічному. Андрогінізм по-різному розглядають і оцінюють у світових і національних релігіях, цивілізаціях Заходу і Сходу. Досить неоднорідне ставлення склалось і у вітчизняній культурі, так само, як і в особливостях менталітету її носіїв. Ці викладки визначають рівень інтересу до проблеми андрогінності. Дані про подвійну, андрогінну, чоловічо-жіночу природу людини, як і Божества, мають місце практично в кожній міфологічній системі. Дослідники міфу й міфологічної свідомості приділяли особливу увагу цьому аспекту (Я.Е. Голосовкер, А.Ф. Лосєв, Е.М. Мелетенський, В.Я. Пропп, М. Еліаде та ін.).

Аналіз низки наявних концепцій щодо феномена андрогінності й цілісності особистості, усвідомлення цієї проблеми, її нове переосмислення дозволяють зробити висновок: *андрогінізм є кульмінацією цілісності буття людини.* Отже, поняття «андрогінізм» і «цілісність» взаємопов'язані, але не тотожні. Андрогінізм є найвищою сходинкою, завершенням у відновленні цілісності особистості, що ми й спробували довести в нашому дослідженні.

Своєрідність різних філософських концепцій цілісності світу й людини надає змогу з'ясувати сутність цієї проблеми, дослідити багатогранні аспекти цього питання. Ідея цілісності також знаходить своє вираження в характерних для вітчизняної філософії поняттях: «соборність», «цільність духу», «всеедність», «симфонічна особистість», «солідарність». Важливим питанням є форми цілісності особистості, які може сформувати людина щодо себе, своєї статі, до іншої людини, її унікальності й неповторності, цінності особистості, цінності Іншого. Важливим завданням філософської антропології є виправлення від відхилень розуміння цієї проблеми й повернення до відновлення цілісності особистості.

Проблема цілісності буття людини цікавила багатьох мислителів, філософів, учених. Це одна з тем, яка є вічно актуальною: скільки б ми не досліджували, ніколи не можна дати завершених висновків. Даючи відповіді на одні запитання, ми ставимо перед собою інші й знову шукаємо відповіді на них. Але точно можна зазначити, що для дослідження проблеми цілісності особистості необхідно використовувати й методи та підходи цілісні, які дають змогу глибше зрозуміти сутність тих чи інших

ПОНЯТЬ.

Література:

1. *Бердяев Н. А.* Эрос и личность. Философия пола и любви / Н. А. Бердяев. – Москва : Прометей, 1989. – 159 с.
2. *Бердяев Н. А.* Самопознание: Сочинения / Н. А. Бердяев. – Москва : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, Харьков : Изд-во «Фолио», 1998. – 624 с.
3. *Бердяев Н. А.* Дух и реальность / Н. А. Бердяев ; вступ. ст. и сост. В.Н. Калюжного. – Москва : ООО «Издательство АСТ» ; Харьков: «Фолио», 2003. – 679 с.
4. *Богатова Л. М.* Феноменология пола: социально-философский дискурс проблемы : автореф. дис. докт. филос. наук : спец. 09.00.11 / Л. М. Богатова. – Казань, 2009. – 47 с.
5. *Гадамер Г.* Герменевтика і поетика / Г. Гадамер. – Київ : «Юніверс», 2001. – 288 с.
6. *Гадамер Х.-Г.* Истина и метод / Х.-Г. Гадамер. – Москва : Прогресс, 1977.
7. *Гадамер Х.-Г.* Актуальность прекрасного / Х.-Г. Гадамер. – Москва : Прогресс, 1991.
8. *Кондаков Н. И.* Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – Москва : Наука, 1975. – 696 с.
9. *Платон.* Собрание сочинений в 2-х томах / Платон. – Москва : АСТ, 2000. – Т. 2. – 832 с.
10. *Платон.* Диалоги / Платон ; пер. з давньогр. – Харків : Фоліо, 2008. – 336 с.
11. *Платон.* Федон. Пир. Федр. Парменид / Платон ; пер. с древнегреч. С.А. Ананьина и др. – Москва : Мысль, 1999. – 528 с.

Надійшла до редакції 05.09.2016. Розглянута на редколегії 19.09.2016

Рецензенти:

Доктор філософських наук, професор ХАІ, професор кафедри філософії Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ» Кузнецов А.Ю.

Кандидат філософських наук, доцент, виконувач обов'язків завідувача кафедри політології та історії Національного аерокосмічного університету ім. М.Є.Жуковського «ХАІ» Селевко В.Б.